

Мотлях О.І., провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННІ № 1 НАВС, доктор юридичних наук, професор

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ОСОБИ В ПРОЦЕСІ ЇЇ ОПИТУВАННЯ (ТЕСТУВАННЯ) НА ПОЛІГРАФІ

Проведення опитування (тестування) осіб на поліграфі – це специфічна діяльність поліграфолога, що потребує від нього володіння спеціальними знаннями в галузі психології, психофізіології, юриспруденції, медицини для використання їх під час виконання дослідження, замовленого ініціюючою стороною. Чільне місце в цьому процесі належить саме психодіагностиці, як галузі психології, що вивчає способи розпізнання й вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особи (властивостей особистості та особливостей інтелекту), теорію і практику визначення психологічного діагнозу. Загальновідомо, що основою психодіагностики є психометрія, яка вивчає кількісні вимірювання індивідуально-психологічних особливостей. Самі ж розпізнавання й вимірювання здійснюються за допомогою методів психодіагностики [1, с. 310–312], яку в своїй діяльності активно використовує поліграфолог для визначення типу особистості і застосування до нього відповідної апробованої часом і практикою методики психофізіологічного дослідження особи на поліграфі. Тому, при проведенні тестування осіб, поліграфолог значне місце відводить формуванню соціально-психологічної установки опитуваного як фактора адаптації до процедури виконання такого дослідження. Це викликано тим, що психологічний зміст опитування (тестування) осіб на поліграфі являє собою нерозривну єдність діяльності, тобто спільної організованої цілеспрямованої активності індивідуумів і спілкування як багатопланового процесу встановлення й розвитку контактів між ними, що передбачає обмін інформацією і певну тактику й стратегію взаємодії, сприймання та розуміння комунікативного спілкування між собою. Таке комунікативне спілкування дає можливість поліграфологу сформулювати

уявлення про особистість потенційного опитуваного на поліграфі, тим самим встановити психологічний з ним контакт на подальшу процедуру виконання цього спеціального дослідження. Одночасно відбувається й формування індивідуального уявлення і в потенційного опитуваного на поліграфі як відносно поліграфолога, так і процедури виконання означеного вище психофізіологічного дослідження. Тобто, відбувається своєрідний процес адаптації опитуваного до перевірки його інформаційних даних на поліграфі. Однак, в процесі виконання дослідження поліграфологу слід звернути увагу на так званий феномен специфічної установки й окремі засади формування та впливу процесу адаптації опитуваного на поліграфі як нової «соціальної установки», з якою особа стикається вперше. Це важливо з позиції того, щоб така адаптація особи не вплинула на результативність виконання тестування її на поліграфі. Тобто, щоб емоції особи на запропоновані поліграфологом стимули (питання) мали чітке вираження і поліграф їх міг зафіксувати та відобразити у вигляді кривих на поліграмах. Зазначимо, що виходячи з наукових обґрунтувань вчених-психологів «соціальна установка» розглядається як соціально-психологічна, до складу якої входять:

- психологічний стан схильності суб'єкта до певної активності у певній ситуації;
- готовність і внутрішня схильність особи діяти певним чином у заданому напрямі;
- зовнішня скерованість і схильність особи діяти під її впливом [2, с. 152].

Хоча зарубіжні науковці-психологи дещо по-іншому трактують поняття «соціальної установки», як:

- свідоме ставлення особи до будь-якого факту;
- готовність особи відповісти певним способом на стимул (об'єкт, поняття або ситуацію);
- використання манери, поведінки, позиції, способу дії і тактики діяти в конкретній ситуації;
- позитивна чи негативна оціночна реакція на що-небудь або на кого-небудь, яка виражається в думках, почуттях і цілеспрямованій поведінці особи [3, с. 248–249].

Ми ж переконані, що «соціальна установка» має розглядатися як дослідження психофізіологічних механізмів

пристосування організму особи до передбачуваної ситуації, вибіркості та спрямованості психічних процесів, а також механізмів неусвідомлюваної регуляції діяльності особистості в конкретній ситуації. Отже, у процесі виконання опитування (тестування) особи на поліграфі «соціальну установку» слід розглядати:

по-перше, як внутрішню готовність особи потенційного опитуваного на поліграфі, діяти певним способом під час виконання цього психофізіологічного дослідження;

по-друге, як певне налаштування особи (з точки зору психофізіологічного стану – власне емоції) щодо самої процедури виконання перевірки (тестування) на поліграфі, а також – до поліграфолога [4, с. 230–231].

Ще одним елементом соціально-психологічного розвитку слугує адаптація як механізм пристосування. Вона є важливою для організму людини, оскільки дає змогу не тільки переносити різні зміни в навколишньому середовищі, а й активно перебудовувати свої фізіологічні функції й поведінку відповідно до цих змін, іноді навіть випереджаючи їх. Адаптація формується в процесі еволюції і спрямована на збереження сталості її внутрішнього середовища (гомеостазу). Взаємопов'язаність між собою цих двох елементів формують і визначають функціональний стан організму людини, забезпечують його пристосування до фізичних, емоційних та інших навантажень. З позиції наукових досліджень адаптацію поділяють на специфічну та неспецифічну. Перша забезпечує зміни в організмі, спрямовані на усунення або послаблення дії несприятливого фактора, а друга – виокремлює активізацію різноманітних захисних систем організму людини. Тому, під час проведення психофізіологічного дослідження особи на поліграфі специфічна адаптація викликати зміни в суб'єктивному ставленні в опитуваного як до сприятливого фактору, який допоможе встановити обставини, що були предметом дослідження, а неспецифічна – забезпечуватиме активізацію захисних систем її організму, пов'язаних із протіканням певних фізіологічних процесів. До таких фізіологічних процесів емоційного реагування особи відносять вегетативно-соматичні, біохімічні та інші процеси.

Успіх означених вище установок опитуваної особи на поліграфі залежатиме від уміння поліграфолога побудувати нову

установку або ж зруйнувати ту, яка сформувалася самостійно у кандидата на опитування (тестування) до початку виконання цього специфічного дослідження. Невміння поліграфолога грамотно використовувати знання психодіагностики, як галузі психології, може сформувати у нього неправильне уявлення про особу, що добровільно виявила бажання пройти дослідження на поліграфі, а це в кінцевому результаті вплине на якість виконання замовленого ініціюючою стороною такого дослідження.

Список використаних джерел

1. Станіславський С. В. Місце психодіагностичного методу в оцінюванні ефективності навчального процесу / С. В. Станіславський // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – 2005. – Т. VII, вип. 5. – С. 309–315.
2. Борисова О. А. Проблема формирования социально-психологической установки как фактора адаптации испытуемого в ситуации ОИП / О. А. Борисова // Материалы международной научно-практической конференции (2-4 дек. 2008 г.). – М., 2009. – С. 150-154.
3. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб. : Питер, 2002. – 748 с.
4. Мотлях О. І. Поліграф: наукова природа походження, нормативно-правове регулювання та допустимі межі застосування : [моногр.] / О. І. Мотлях. – К. : Освіта України, 2012. – 394 с.

Балабанова Л.М., професор ХНУВС,
доктор психологічних наук, професор;
Жданова І.В., доцент ХНУВС,
кандидат психологічних наук, доцент

РОЛЬ ОБРАЗІВ ПСИХІЧНОГО СТАНУ В РОЗРОБЦІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНИХ ПРОГРАМ

Сьогодні в екстремальній та кризовій психології спостерігається розвиток такого важливого напрямку як оволодіння індивідом методами психологічної самодопомоги для подолання процесів соціально- психологічної дезадаптації. Загальновідомо, що саме вони є основним механізмом